УДК 580.007 (575.2) (04)

Өмуралиев Т. С., Токталиев Р. А., Курманкожоев Н. А.

Өмуралиев Талантбек Саркулович - Каратал-Жапырык мамлекепттк коругу, директордун орун басары;
Токталиев Р. А. - Салкын-Төр мамлекеттик жаратылыш паркынын директору;
Курманкожове Н. А. Салкын-Төр мамлекеттик жаратылыш паркынын директорунун орун басары.

КЫРГЫЗСТАНДАГЫ ӨЗГӨЧӨ КОРГОЛУУЧУ АЙМАКТАРДАГЫ КЫДЫРМА АЙМАКТАРЫНЫН ПАСПОРТУ ЖӨНҮНДӨ НУСКАМА

ИНСТРУКЦИЯ ПАСПОРТА ОБХОДОВ ОСОБО ОХРАНЯЕМЫХ ПРИРОДНЫХ ТЕРРИТОРИЙ КЫРГЫЗСТАНА

INSTRUCTION FOR SPARTA BYPASSES OF SPECIALLY PROTECTED NATURAL AREAS OF KYRGYZSTAN

Аннотация: *Кыргызстан бийик тоолуу к п т рд экосистеманы камтыган табигый таза, баалуу жаратылыш ресурстарына бай лк . Мына ушундай уникалдуу аймактын табигый абалында сакталышын камсыз кылуу максатында зг ч корголуучу жаратылыш аймактары т з лг н. Ал эми Кыргызстандын зг ч корголуучу жаратылыш аймактарында бир типт же нускалуу КЫДЫРМА ПАСПОРТУ жок болгондуктан мурдагы Советтик Социалисттик Республикалар Союзундагы токой чарбаларына ы гайлашкан кыдырма паспортторун колдонуп келишет. Бийик тоолуу Нарын облусунун аймагында жайгашкан зг ч корголуучу жаратылыш аймактары болгон Карат-ал-Жапырык мамлекеттик жаратылыш коругу жана Салкын-Т р мамлекеттик жаратылыш паркынын тажрыйбалуу илимий кызматкерлери жана жетекчиликтери тарабынан методикалык колдонмо «Кыргызстандагы зг ч корголуучу аймактардагы кыдырма аймактарынын Паспорту ж н нд нускама» иштелип чыгып, ишке киргизил с сунушталмакчы.*

Аннатоция: *Кыргызстан - страна, богатая природными ресурсами, которая включает в себя широкий спектр высокогорных экосистем. Чтобы обеспечить сохранение такой уникальной мест ности в естественном состоянии, созданы особо охраняемые природные территории. Из-за отсут ствия стандартного или типового ПАСПОРТА ОБХОДА на особо охраняемых природных террито риях Кыргызстана используются паспорта бывшего Советского Союза, предназначенные для лесно го хозяйства Научными сотрудниками и руководством государственного природного заповедника Каратал-Жапырык и государственного природного парка Салкын-Тор, которые являются особо охраняемыми природными территориями Нарынской области разработано и планируются внедре ние методички «Инструкция паспорта обходов особо охраняемых природных территорий Кыргыз стана».*

Annotation: *Kyrgyzstan is a country rich in natural resources that includes a wide range of alpine ecosystems. To ensure the preservation of such a unique area in its natural state, specially protected natural areas have been created. Due to the lack of a standard or standard BYPASS PASSPORT in specially pro tected natural areas of Kyrgyzstan, passports of the former Soviet Union are used, intended for forestry, by Researchers and the leadership of the Karatal-Zhapyryk State Nature Reserve and the Salkyn-Tor State Nat ural Park, which are specially protected natural areas of the Naryn The region has developed and is plan ning to introduce a methodology "Instruction of the passport of bypasses of specially protected natural areas of Kyrgyzstan ".*

Негизги с зд р: *Экосистема, паспорт, корук, токой, жаратылыш, кыдырма, егерь*
Ключевые слова: *Экосистема, паспорт, заповедник, лес, природа, обход, егерь*
Keywords: *Ecosystem,passport, reserve,forest, nature, crawl, huntsman*

Ар бир мамлекеттик ишмерд л кт аткарган жаратылышты коргоо жаатындагы мекеменин, ишкананын, уюмдун атайын миссиясына жараша пайдалана турган жоопкерчилик менен мамиле кылынуучу катуу тартипт л кт г иш кагаздары бекитилген.

Чындыгында буга чейин мамлекеттик зг ч корголуучу жаратылыш аймактары жана алардын иш аткаруу тартиптери «токой тармактары» менен байланыштуу болуп келген жана к пт г н маселелер токойчулук иш аракеттери боюнча гана чектелип калган. Себеби бардык уюштурулган зг ч корголуучу жаратылыш аймактары токой чарба ишканаларынан б л н п чыккан же Мамлекеттик Токой Фондусунун уникалдуу, биологиялык к п т рд л г н камтыган жер аянттарынан т з лг н. Кыргызстан бийик тоолуу (сезимтал) экосистеманы камтыган лк . Ал эми жаратылыштын жалпы экологиялык акыбалы боюнча иштерди аткаРуу ч н дагы да болсо к пт г н талаптар коюлууда. Д йн л к курчап турган ч йр н коргоо (экология) тажрыйбасына салыштырмалуу маселелер жыл тк н сайын татаалданышы байкалууда. Деги эле токой экосистемаларын коргоо т ш н г нд иш алып баруу жыл тк н сайын жа ылануу менен ж рг з талаптары келип чыгууда. Токой экосистемаларын коргоо шарттары к б нч Кыргызстанда Россиялык ыкма (Тайга токойлорунун, Европа токойлорунун), к рс тм л р менен аткарылып келген. Ал эми Кыргызстандын шартында токой сакчыларынын зд р н тиешел б л н п берилген кыдырма аймакчаларында кыдырмаларда (обходдордо) к з м л мониторинг ж рг з иштери боюнча маршрут жолдору чакан болсо дагы татаал геоэкосистемаларды камтып, к пт г н ы гайсыз шарттарды жаратат. Ошондук-

тан Кыргызстандын бийик тоолуу, аска жарлуу жана табигый жыгач с мд к пародалары ск н - М: карагай, арча, четин же аралаш бадал токой таралып ск н аймактарда монито ринг ж рг з г жаратылыш ч йр л р нд г табигый жолдор, ат жолдор пайдаланылып, айрым тоскоолдуктарды (бийик тоолор, жарлар, аска зоолор, ша шаарлар, шар аккан агын суулар, дарыялар, саздак аянтчалар) бир нече километрлер менен айланып т убараларын жаратат. Албетте мындай убаракерчиликтерге бир топ убакыт дагы сарпталат. Ар бир мони торинг иштерине баа бер д , жыйынтыгында жер шарттарынын зг ч л кт р н толук би- л шартталат.

Буга т м нд г д й себептер бар:

1. Жогорку бийлик инстанциялардын т м нк же жергиликт мекеме ишканалардын ортосундагы байланыш иштердин начардыгы.

2. Жа ы адисттик кадрлардын чыгармачылык сезим менен иш аракеттеринин солгундоосу болууда.

3. Атайын адистиктеги кызматкерлердин тартыштыгы.

4. Мамлекеттик де гээлдеги атайын программалардын, реформалардын улантылып аткарылып туруусунун зг лт кк учурашы.

5. Каржылоо маселесинин чечилбестиги жана башка к пт г н к йг йл рд белгилеп кетсем болот.

Мамлекеттик жаратылыш коруктарында корук режими бузулган фактылар болбой койбойт. Бардык эле жарандар мамлекеттик зг ч коргоого алынган жаратылыш аймактары боюнча толук маалыматта эмес. Корук режими бузулган учурда ал аймакта болгон жаратылыш - экологиялык баалуулукту коргоого алган егерь жоопкерчилигиндеги тиешел иш кагаздын жоктугунан, келтирилген зыяндын ордун толтуруу максатындагы иш аракеттер юридикалык жактан каралып келгенде - толук ынандырылбай же канаттандырылбай калган учурлар болгон. Биздин к п жылдык иш тажрыйбада, кыдырмаларга (обходдорго) м н зд лг н иш кагаз же паспорттун, анда к рг з лг н мониторинг ж рг з маршруту, карта схемасынын толук жоктугу же ал аймактын экологиялык баалуулугун камтыган бекитилип берилген маалымат иш кагазынын жоктугунан улам сот отурумунда мамлекеттин эсебине келтирилген доо нд р маселелеринде иштер солгундаган учурлар болгон.

Паспорттун мааниси: Кыргызстандын бийик тоолуу экосистемасында бирине бири окшобогон зг ч л кт г жерлерибиз арбын. Мына ушундай ажайыптуу аймактарды коргоодо же коргоо милдетин алган тиешел жактарга ошол жерлердин коргоо маанисин, ички жайгашкан экспликациясын, алардын к л м н, лч м н, чарбачылык м н з н, жана коргоо чараларына колдонууга берилген каражаттардын к т л ш н, пайдаланышын чагылдырып турган иш кагаз мааниси топтоштурулуп, т з л п берилиши керек. Ошондой болсо дагы кээ бир колдонулуучу иш кагаздар, мисалы: кызматкерлерге берил ч кызматтык к б л кт р, иш кагаз бланкалары, паспорттор талапка жооп бербей эски ыкмалар боюнча калып кел д .

Каратал-Жапырык мамлекеттик коругунун илимий кызматкерлеринин к з караштары боюнча мамлекеттик зг ч корголуучу жаратылыш аймактарына зг ч л нг н атайын к - з м лд г алынган аймактардын паспорту жа ыртылып т з л ш н сунуштайт.

Бул мезгилге чейин Кыргыз Республикасынын курчап турган ч йр н коргоо жана то кой чарбасы агенттиги тарабынан токой чарбаларына тиешел атайын паспорт т з лг н жана колдонууга берилген. Ошондой болсо дагы бул паспорт чарба ж рг з л ч токой чарба ишканаларына гана ылайыкташкан жана мамлекеттик тилде ишке киргизилбеген.

Айрым токойчу адистер, же жетекчиликтер бул маселени маани бербей келишет. Бул к з м л аймакчасынын же кыдырманын (обходдун) паспорту токойчунун же егердин: кандай маанидеги жаратылыш обьектисин к з м лг алып жаткандыгын жана ага бекитилип берилген территориянын зг ч л г н, жаратылыштык (табигый) баалуулуктарды, материалдык баалуулуктарды коргоого алгандыгы боюнча берилген маанил документ болуп саналышы керек.

Ал эми буга чейин жаратылышты коргоо жаатындагы биздин башкы ведомствобуз ар кандай структуралык кайрадан зг р л рг дуушар боло берип, дайыма иш ж з нд пайдаланылып келинген катуу тартипт л кт г иш кагаздар учуру менен колдонулбай калууда.

Каратал-Жапырык мамлекеттик коругунун илим б л м тарабынан атайын мамлекеттик тилде зг ч корголуучу жаратылыш аймактарынын, анын ичинен жаратылыш коруктары ч н кызматка колдонулуучу «К з м л аймакчасынын (кыдырманын) паспорту» лг ка тары т з лг н.

Атайын жер паспортту т з г тажрыйбалуу адистердин ой пикирлери, сунуштары т ртк болду.

Орчундуу белгилей кет ч маселе бул: ошол корголуучу кыдыруу аймагында (обход) антропогендик же экологиялык климаттык таасирлердин себебинен кандайдыр бир зг р л рг дуушар болуп, жагымсыз шарт т з лг н учурлар болгон кезде ал аймакчанын ч йр л р н калыбына келтир же сактап калуу аракетин к р чараларда аныктама боло турган тартиптештирилген иш кагаз катарында т з лг н мааниси эске алынууда.

Паспорт - кыдырып туруучу, бекитилип берилген кыдырмага (обход) жооптуу болгон ар бир кызматкердин жоопкерчилигин арттырып, ч йр г адистик мааниде мамиле кылуу менен атайын шарт катары колдонулушу керек.

Паспорт мамлекеттик тилде т з л ш керек, себеби биздин бул паспорту пайдалануучу кесиптештерибиздин 98 % кыргыз улутунда экендиги эске алынды.

Ар бир мамлекеттик жерди к з м лг алууга жооптуу кызматкер (мамлекеттик коруктун же улуттук парктын токойчусу же егери) ал жердин учурдагы абалына жана табигый з г ч л кт р н , ал аймакта болуучу жана болуп келген табигый кубулуш процесстерине мониторинг ж рг з д - абалын билиш керек. Республикабызда регионалдык экологиялык з г ч л кт рд камтыган окутуучу илимий адабияттар 2000 - жылдан баштап гана жазыла баштаган.

Жер шарында жыл сайын глобалдык климаттык зг р , табигый катаклизмдер болуу коркунучтары байкалууда. Мындай табигый шарттар айрыкча зг ч корголуучу жаратылыш аймактарында дагы эске алынышы керек.

Паспортту т з тартиби: зг ч корголуучу жаратылыш аймактарынын ички б л н п берилген кыдыруучу аймактардын жалпы жаратылыш комплекстерине мониторинг ж рг з л п, жыйынтыкталып, карта схемалары, кыдыруу маршруттары т з л п, ар бир зг ч корголуучу жаратылыш аймактарындагы илимий техникалык же техникалык ке еште маанил маселе катарында каралып бекитилип атайын паспортко жазуу сунушталып паспорт т з л ш керек.

Паспортту т з д тиешел иш кагаздар: км тт н токтомдору, чечимдери, Улуттук Илимдер Академиясынын Биология институту же жогорку илимий мекеме ишкана статусу бар окуу жайлардын окумуштуулар ке ешинде кабыл алынган илимий (окумуштуулар) ке ештин чечимдери, Жергиликт з н з башкаруу бийликтеринин чечимдери, Кыргыз гипрозем экспедициясы тарабынан т з л п берилген карта схемалар, м н зд м л р, сунуштар, Токой жана мергенчилик жайгаштыруу жер аянттарын тактоо боюнча экспедициялык иш жыйынтыктарынын сунуш, чечимдери, карта схемалары жана ошондой эле бул аймакты изилд г катышкан атайын окумуштуу адистердин сунуш, к рс тм , чечимдери илимий макалалары же макулдук иш кагаздарынын негизинде жыйынтыкталып т з л с керек.

Илимий прогресстин жетишкендиги менен талаа шартында географиялык координаттарды аныктоочу спутник менен байланышкан аралык чен- лч г ч аспаптар бар, м GPS навигатор. Бирок аларды нд р шт , илимий тажрыйбалык иштерде атайын стандарта пайдаланууну тартиптештир иштери дагы эле болсо орчундуу маселе боюнча калууда.

Ар бир зг ч коргоого алынган аймактар, алардын жайгашкан орду, ички экосистемалар, таралып ск н с мд кт р т рл р , кездешкен жан-жаныбарлар, алардын доминанттары, фауна, флора индикатор т рл р сейрек т рл р , чарбалык маанисинин м н з жана башка баалуулуктары атайын экспедициялардын негизинде, окумуштуу адистердин каты-

шуусу менен аныкталып, т з л ч паспортко маалымдалып, тастыкталып жазылып турулушу керек.

Албетте бул биз сунуштап жаткан кыдырманын паспортуна толуктоолор, т з т л р киргизилип турулат. Ар бир беш жылда бир болгон жаратылышка, экосистемага ж рг з л г н мониторинг иш жыйынтыктарынан жана токой учет, жерлерди тактоо инвентаризация жыйынтык иштеринен кийин т з т л р жазылып турулушу керек.

Т з лг н паспортто аймактык табигый шарттар, жаратылыш ч йр с н н абалы м н зд л ш белгиленип жазылат. Ар бир табигый корголуучу аймактын биологиялык зг ч л кт р жана айырмачылыктары болот. Айрыкча зг ч корголуучу жаратылыш аймактарды коргоонун з эле ушуну талап кылат.

Мисалы: Ички-Тянь-Шань тоолорунда кийинки жылдарда ж рг з л п жаткан айрым экспедициялык илимий мониторинг иштерин ж рг з д эндемик деп бааланган т рл р табылган. К б н эсе бул омурткасыздар классынын т рл р н н болуп, ал зг ч т р башка жерлерде таралбагандыгы жана з нч биологиялык т рч экендиги, з н н таралган аймагы бар экендиги коргоо чараларын к р боюнча илимий изилд кызыгууларды жаратууда.

Ал эми к пт г н т рл р, мисалы: негизги фонду т з т деп келинсе кийинки мезгилдерде алардын кездеш с солгундап, жок болуу себептери далилденбей же эсепке алынбай калган учурлар жок эмес, же маани берилбей учурунда тизмеси такталбай, катталбай калган болууда. Мына ушул себептен биз тараптан т з лг н паспортто, экосистема, андагы тарал ган, байыр алган т рл р боюнча учурдагы маалыматтар к рс т л т.

Кыдырма паспортуна жердин, аймактын гана карта схемасы жана аянттары жазылбастан, ошол аймактын табиятта орун алган биологиялык к п т рд л к мааниси м н зд л п жазылат. Себеби «биологиялык к п т рд л к» термини же ал боюнча сактоо чаралары жа ы т ш н к катарында 1990-жылдардан бери карай жанданып, жаратылышты коргоо тармагында кабыл алынган чечимдер Эл аралык мааниде орчундуу болууда.

Кыдырма паспортун т з п бер д - ал ч йр н н жаратылыш комплекстерине ж рг з лг н акыркы илимий экспедициялык жыйынтык иштеринде, такталган маалыматтарга таянып толтурулат же илимий экспедициялык иштер аткарылбаган болсо ал ч йр г аймакташ экосистемалар туурасындагы илимий адабияттарга таянып, кошумча сурамжылоо, илимий мониторинг, экспедиция иштерин уюштуруудагы жа ы маалыматтар камтылган илимий эмгектерге таянып жана токой жана мергенчилик жайгаштыруу иш жыйынтыктарынын негизинде толтурулуп жазылат. Ар бир илимий экспедициялык иш жыйынтыктар, андагы алынган маалыматтар Илимий Техникалык Ке еш жыйынынын отурумунда каралып, чечим чыгарылып, протокол т з л п жыйынтыкталат.

Паспортту колдонуу тартиби: Паспорт ар бир зг ч корголуучу жаратылыш аймагы болгон мамлекеттик жаратылыш коруктарында колдонулат. Егерге бекитилип берилген кы дырма аянтынын к л м , лч м ички экологиялык баалуулуктары толук баяндалып жазылган типте т з л п, китепчеси атайын каттоо китепке т ш р л п к ч рм ирээтинде жазылат.

Кыдырманын паспорту атайын буйрук менен егерь же токойчу кызматкерге каттоого алынып берилет.

Кыдырманын паспортун т з п бер   ыйгарым укуктары: улуу илимий кызматкерге, токой коргоо жана сатоо инженерине жана директордун орун басары-башкы- токойчуга берилет.

Кыдырманын паспорту егерь, токойчу кызматкердин негизги иш кагазы болуп саналат жана бир нускада гана т з л п, бир жолу гана берилет. Паспортту пайдаланып алып ж р ш н квартал сайын ага егерь, участка башчы же токой коргоо жана сактоо инженери, улуу илим кызматкер жана директордун орун басары- башкы токойчу текшерип турушат.

Кыдырманын паспортун булгап же жоготуп кызматтан сырткары кайдыгер пайдаланган кызматкерге мамлекеттик жаратылыш корук жетекчилиги-администрациядан административдик чара к р л т.

Егерь, токойчу кызматтан бошогондо же башка кызматка которулганда милдетт   т р-д т з л п берилген кыдырманын паспортун мамлекеттик жаратылыш коругунун администрациясына к р п берет жана каттоо китебине жаздыртат.

Кыдырма паспорту жана андагы баяндалып жазылган ички экологиялык баалуулуктар ж н нд г маалыматтар илимий макалаларды т з д , кыдырма жана анын ички аймагындагы экологиялык баалуулуктар, жаратылыш комплекстери жана карта схемалары, флора, фауна т рл р м н з н коргоо маселеси боюнча талаш тартыш маселени жараткан сот отурумунда, кызыктар тарапка к ч рм л р н колдонуу, тааныштыруу ирээтинде колдонулат.

Кыдырма паспорту документ катары ирээттелип, тизмеленип такталып турулат, пайдаланып м н т б тк н же эскирип жараксыз болгону, мекеменин т з лг н комиссия курамында каралып, мекеменин архивине тк р л т.

Кыдырма аянтынын паспортунун лг с

Кыргыз Республикасынын жратылышты коргоо,
экология боюнча жогорку ведомство кыргыс тилинде аталышы
Кыргыз Республикасынын жратылышты коргоо,
экология боюнча жогорку ведомство орус тилинде аталышы
зг ч корголуучу жаратылыш аймагы мекемесинин толук кыргыз тилинде аталышы
зг ч корголуучу жаратылыш аймагы мекемесинин толук орус тилинде аталышы

Кыдырма паспорту
Паспорт обхода

Корук участкасы____
Заповедный участок____
Кыдырма
Обход____ №____________

Кыдырма жайгашкан Область, район, шаар аталышы

2-бет

1. Кыдырманын ичиндеги жерлердин аянты.

к/н	Жерлердин аталышы	Токой баскан аянт					
		Карагай (Е)	Арча (МЖ)			Бадалдар	Жалпы аянт
1							

2.Кыдырманын жалпы экологиялык тутамынын м н зд л ш

3. зг ч корголуучу фаунанын (омурткалуулар, омурткасыздар) т рл р .

к/н	_______ Т рл рд н аталышы._________	__________Кездешкен жерлери.___________
1		

4. Негизги фонду т зг н фаунанын т рл р .

к/н	_______ Т рл рд н аталышы._________	__________Кездешкен жерлери.___________
1		

3-бет.

_____1.Кыдырманын ичиндеги жерлердин аянты.

_______________________ Токой баспаган аянт_________________________						Жалпы аянт
Айдоо жерлери	Аска-зоолор	Суулар	Саздар	Жайыттар	ж.б. жерлер	

к з м л аймагы _________ га, буфер аймагы _________га,

з к аймагы ________ га, Кыдырманын жалпы аянты ___________ га.

5. зг ч корголуучу с мд кт р

к/н	Т рл рд н аталышы ____________	Таралып ск н жерлердин аталышы ______
1____		

6. рт коопсуздугуна байланыштуу жана башка табигый кырсык болуп кет ч жерлер.______________________ __________ ___________________________________

к/н	Кыдырма ичиндеги жерлердин аталышы	Аянты	рт коопсуздугунун жана башка табигый кырсык болушунун м н зд л ш _________
1			

7. Токойчу, егерге тиешел курал жабдыктар, каражаттар

к/н	Жабдыктар, каражаттардын аталышы	Саны	Баасы	Абалы
1 ~				

4-бет.

_____**8. Жооптуу токойчу, егерь**

к/н	А.А.А	Кызматка дайындалышы буйрук № да _____ тасы _____	Колу	Кызматтан бошогону буйрук № датасы	Колу
1					

9. Паспорт т з п берген жооптуу кызматкер:

кызматы колу А.А.А

Директор:__________

колу А.А.А

м рд н орду

Берилген датасы «__ ___»______________ ____________20 ж

Паспорттун лг с н т ш нд рм л р.

Паспорттун биринчи бетине: Кыргыз Республикасынын Жаратылышты коргоо, эколо гия тармагын тескеген жогорку ведомствонун, департаменттин орусча кыргызча аталышы, зг ч корголуучу жаратылыш аймагы мекемесинин аталышы, кыдырма, номерлери, мекеме, кыдырма жайгашкан облус, район же шаар белгиленип жазылат.

Экинчи бетине: Кыдырманын ичиндеги жерлердин аянты- аталыштары, токой баскан аянт, токой жыгач databasesпародаларын т зг н т рл р, аянттарын жазууга б л нг н таблица токой жана мергенчилик жайгаштыруу ишинин акыркы токой учётунан алынып жазууга шартталган таблица жайгаштырылат жана кийин толукталып толтурулат. Ушул эле бетте кыдырма нын экосистемасынын м н зд л ш белгиленип, кыскача жазылат. Мисалы: Каратал-Жапырык мамлекеттик жаратылыш коругунун Со -К л корук участкасынын кыдырмалары-*«Бийик тоолуу альп шалбаа, к л, суулуу-саздак, саз фрагментиндеги экосистема»-деп* жазы лат.

Т м нд г таблицалар болсо мамлекеттик жаратылыш коругу же паркында ж рг з лг н илимий мониторинг иш, экспедиция жыйынтыктарынан кийин жапайы фауна т рл р н н н кездешээри жана таралган жерлери аныкталгандан кийин толтурулуп жазылат. Болжолдоп же тастыкталбаган маалыматы жок жазып т ш р г болбойт. Ал жапайы т рл р д н кездешээри, байыр алуусу, кайсы т р же т рч экендиги илимий аныктоочу нускамалар-

дын, аткарылган илимий мониторинг иштердин жыйынтыгында же жергиликт тургундардан, мергенчилерден сурамжылоо анкеталарынан жана ошол аймактагы жеринде тартылган фото, видео тасмалардын жардамы менен толуктап, ынандырылып жазууга болот.

Таблица т р нд зг ч коргоого алынган, сейрек, жок болуу коркунучундагы, аз санда кездешкен, Кыргыз республикасынын Кызыл китебине кирген же эндемик зг ч л нг н статустагы жапайы омурткалуулар жана омурткасыздардын тизмеси жана таралган, кездешкен жерлери аныкталып, такталып жазылат. Ошондой эле таблица т р нд негизги фондду т з г н, к п кездешкен т рл р да жана алардын кездешкен жер аталыштары такталып, аныкталып жазылат.

Паспорттун ч нч бетинде, кыдырманын ичиндеги жерлердин аянты- аталыштары, токой баспаган аянт, кыдырма ичинде камтылган жер экспликациялары, чарбалык маанидеги жерлер, жерге жайгаштыруу иш жыйынтыктарынан такталган маалыматтар, токой жана мергенчилик жайгаштыруу ишинин акыркы токой учётунан алынып жазууга шартталган табли ца жер инвентаризация маалыматтары толукталып толтурулат.

зг ч корголуучу жаратылыш аймак болгон жерлердин ишт функциялары мыйзамга ылайык з к, буфер жана к з м л аймак аянттары жазылып, жалпы аянты жазылат.

рт коопсуздукту жана жалпы эле табигый кырсык болуп кет ч жерлер дагы такталып, аныкталып, аймака атайын илимий экспедициялык чалгындоо иш жыйынтыктарынын тыянактарынан кийин толтурулуучу таблица алдына алуу жана жоюу кесепеттерин бил макстында жазылат.

Токойчу егерь кызматкерине тиешел мекеменин балансында турган материалдык баалуулуктагы негизги каражаттар (техникалар, агрегаттар) кызматка пайдалануучу куралдар, жабдыктар, мингич к ч аттар, мал, м лкт р жана алардын балансалык баасы, абалы толтурулуп жазылат. Бул таблицанын толтурулушу жоопкерчиликтеги кызматкердин мамлекеттик м лкт н сарамжалдуу, максаттуу пайдаланышын жана чарбалык кызматтык жоопкерчиликтин текшерилип, такталып турушу камтыган таблица.

Т рт нч беттеги паспорттун малымдоолору- кыдырмага жооптуу токойчу же егерь кызматкердин кызматка дайындалышы жана бошотулушу боюнча буйрук, датасы колу менен толтурулуп жазылат жана паспорт дайындоолор менен тк р л п алынып кайра берилип турулат. Кызматкерлер кол коюшат. Кызматкер бошоп кеткен учурда буйрук менен тааныштырылып, колу коюлуп, тиешел жетекчи кызматкерге (инженерлерге же б л м башчыга) тк р п берилет жана жа ы дайындалган токойчу же егерге кайрадан тапшырууда толтурулуп берилет.

Кийинки катарда паспортту т з п берген жетекчи кызматкер (улуу илим кызматкер, инженер же б л м башчы) кызматы колу аты атасынын аты фамилиясы жазылат.

зг ч корголуучу жаратылыш аймак мекемесинин директорунун колу коюлат.

Мекеменин герби бар м р басылат дагы толтурулган датасы толтурулуп берилет.

Корутунду

- Кыргызстандын аймагында т з лг н ар бир зг ч корголуучу жаратылыш аймактарда алардын жайгашкан экосистемада алган ордунун зг ч л кт р боюнча курчап турган ч йр с н толук камтыган атайын паспорт Кыргыз Республикасынын км т н н алдындагы Жаратылышты коргоо боюнча жогорку ведомство тарабынан бирдей типте т з л п, зг ч коргоочу аймактарга берилип турулушу керек.

- Т з лг н аймакча паспортун колдонууда ал ч йр н н экосистемалык зг ч л кт р эске алынып такталып, ошого жараша коргоо чаралары иштелип чыгып, атайын багыттуу режимдери иштелип чыгарылып турулушу керек. Мисалы: тоолуу шарттагы климаттык з г р л р, жапайы жаныбарлардын миграциясы, куштардын миграциясы ж.б.у.с. биздин тоолуу климаттык шартка ылайык, геоботаникалык курамдагы с мд к диаспоралары зг р г дуушар болуп тургандыгы эске алынып маалымдалышы керек.

- Жаратылышты коргоо жаатындагы мыйзам актылардын сакталышында т з лг н паспорттун мааниси чо . Т з лг н кыдырманын паспорту, корголуучу аймактын учурдагы абалынын жаратылыш м н з н тастыктап туруучу, ал аймакка ээлик кылуу жоопкерчилиги бе-

китилген биринчилик катуу тартипте колдонулуучу (документ) кагаз т р нд г иш кагазы болуп саналат.

- Т з лг н зг ч корголуучу жаратылыш аймагынын кыдырмасы ж н нд г паспорт жыйынтык маалыматтары топтолуп электрондук форматта сакталып, жеткиликт маалымат базасына киргизилип турулушу зг ч коргоого алынган аймак туурасында кабар алуу, иш улантуу айкындыгы жогорулайт.

- Кыдырманын паспортунун ичиндеги маалыматтары механикалык жактан жабыркап, окулушу начарлап, пайдаланууга ы гайсыз болгон учурда, мамлекеттик жаратылыш коругунун администрациясында т з лг н комиссия менен карап чыгып, жараксыздыгын белгилеп, жа ыртып бер г жатат.

Колдонулган адабияттар:

1. Мурунку пайдаланылып келген паспорттун лг с .
2. Мамлекеттик каттоо иштериндеги жерге ээлик кылуучу мамлекеттик акт лг л р .
3. Кыргыз Республикасынын мыйзамы зг ч корголуучу жаратылыш аймактары ж н нд мыйзамы Бишкек шаары, 2011-жыл 3- май, №18.
4. Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тил ж н нд мыйзамы. 02.04.2004.№54.
5. К.Аблабеков, А.Осмонкулов. С зд к -справочник. Мектеп мугалимдери, басма с з жана телек рс т кызматкерлери ч н. «Мектеп» 1971.